

VOITON TAVOITTELUA HYVINVOINTIVALTIOSSA

Olli Karsio

Missä kulkevat markkinoiden moraaliset rajat: tuleeko mitä tahansa voida ostaa ja myydä? Julkisten palveluiden tuottaminen markkinoilla tai markkinaehtoisesti muuttaa palveluiden merkitystä ja kansalaisten suhtautumista niihin. Markkinoiden laajentumisella elämänalueille, joille niiden ei ole aiemmin nähty kuuluvan, voi olla laajakantoisia ja pysyviä vaikutuksia. Terveyttä, sosiaalipalveluita, koulutusta, julkista turvallisuutta, ympäristönsuojelua ja muita perinteisesti julkisen sektorin järjestämiä ja kustantamia hyödykkeitä voidaan pitää kaikkien kansalaisten oikeuksina. Voidaanko näitä hyödykkeitä turvata kaikille, ja miten niiden merkitys muuttuu, jos niiden hankkiminen on riippuvaista markkinoista?

Hyvinvointivaltion tehtävät

Hyvinvointivaltion yksi keskeisistä tehtävistä on ollut suojella kansalaisia markkinoiden luomilta epävarmuuksilta (Esping-Andersen 1985). Nyt saman tavoitteen saavuttamiseksi käytetään paradoksa-

lisesti markkinoita. Useita hyvinvointivaltion huolehtimia julkisia tehtäviä on siirretty voittoa tavoittelevien yritysten vastuulle. Nyt siis hyvinvointivaltion tehtävänä onkin tukea markkinoita, ei kansalaista. Onko muutos tehty tietoisesti vai onko näin vain tapahtunut? Sosiaalipolitiikan kriittinen tehtävä on avata keskustelua siitä, kenelle ja millä periaatteilla sosiaali- ja hyvinvointipalveluja tuotetaan ja miten niitä rahoitetaan. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta on oikeutettua kysyä, millä perusteilla julkisia varoja kanavoidaan voittoa tavoitteleviin yrityksiin, ja mitkä ovat julkisella rahalla tuettujen yksityisten palveluntuottajien vastuut hyvinvoinnin tuottamisessa? Voisiko julkisia palveluja tuottavilta yksityisiltä yrityksiltä edellyttää sosiaalista ja yhteiskunnallista vastuullisuutta?

Palveluiden järjestämistä markkinaehtoisesti, palveluiden tuottamista markkinamekanismeilla, voiton tavoittelua, ja markkinaehtoisten toimintatapojen omaksumista julkiselle sektorille kutsutaan markkinoistumiseksi (Anttonen & Meagher 2013). Julkisia sosiaali- ja terveyspalveluita on markkinoistettu monilla eri tavoilla etenkin 1990-luvulta alkaen. Sosiaali- ja terveyspalveluiden kilpailuttaminen, kuluttajuuden vahvistaminen, palvelumarkkinoiden luominen ja julkishallinnon uudistaminen yritysmailman opein ovat merkkejä hyvinvointivaltion muutoksesta, markkinoistumisesta. Tätä kirjoitusta kantava kysymys onkin, voidaanko voittoa tavoittelevan toiminnan ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion tavoitteet sovittaa yhteen. Toisin sanoen, voiko hyvinvointivaltio käyttää markkinoita ydintehtäviensä toimeenpanossa ja järjestämisessä. Väitän, että markkinamekanismien käyttäminen julkisten palveluiden järjestämisessä ja voittoa tavoittelevan toiminnan logiikka muuttavat perustavanlaatuisesti hyvinvointivaltion ideaa, periaatteita, legitimizeettiä sekä kansalaisten suhdetta hyvinvointivaltioon.

Sosiaalipolitiikka markkinoistumisen tiellä

Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on perustunut verovaroin kustannetuille julkisille palveluille ja etuuksille, universalismille, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden tavoitteille, aktiiviselle työvoimapolitiikalle sekä korkealle työllisyysasteelle, unohtamatta taloudellista kasvua. Julkisten palveluiden ideaalina olleessa mallissa palvelut on järjestetty verovaroin, jolloin ne ovat kansalaisille pääasiallisesti maksuttomia ja kaikkien saatavilla varallisuudesta tai muusta yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta (Anttonen & Sipilä 2010). Näihin tavoitteisiin on pyritty julkisen vallan keskeisellä roolilla palveluiden rahoituksessa, järjestämisessä, tuottamisessa ja valvomisessa sekä universalistisella toimeentulo- ja palvelujärjestelmällä. Sosiaali- ja terveyspalvelut on määritelty julkisiksi hyödykkeiksi, joita ei ole tietösten ja poliittisten päätösten seurauksena tuotettu markkinamekanismeilla. Hyvinvointivaltion kritiikkiin ja vapaata kilpailua korostavan politiikan seurauksena sosiaalipolitiikan painopiste on kuitenkin siirtynyt julkiselta sektorilta markkinoille ja yksilöille.

Markkinoistumisella on monia erilaisia ilmenemisen muotoja. Usein markkinamekanismeja, kuten uutta julkisjohtamista, kilpailuttamista, tilaaja–tuottaja-mallia ja palvelusetelimallia perustellaan tehokkuuden, valinnanvapauden, läpinäkyvyyden ja ennen kaikkea kustannustehokkuuden lisääntymisellä. Harvoin uudistusten yhteydessä pohditaan voittoa tavoittelevan toiminnan vaikutuksia palveluiden käyttäjiin, työntekijöihin ja palveluihin. Esimerkiksi palvelusetelin käyttö sosiaali- ja terveyspalveluissa johtaa helposti tilanteeseen, jossa varakkaampi väestönosa saa nopeammin ja laadukkaampia palveluita sijoittaessaan itse rahaa julkisen tuen eli palvelusetelin päälle. Ne, joilla ei ole varaa maksaa omista varoistaan palvelusetelin arvon lisäksi jäävät vaille vaihtoehtoja. Tuloksena on jo valmiiksi eriarvoisessa taloudellisessa asemassa olevien kansalaisten välisen eriarvoisuuden kasvu.

Kansallisia ja paikallisia valintoja

Suomi on lainsäädännöllään ja paikallisilla käytännöillä silottanut tietä sosiaalipolitiikan markkinoistumiselle. Julkisten palvelujen ulkoistamista eli hankintaa säätelee hankintalainsäädäntö. Hankintalakiin on sisällytetty sosiaali- ja terveyspalvelut, vaikka hankintoja käsittelevä EU-lainsäädäntö ei tätä vaadi. Hankintalaki tarjoaa useita erilaisia tapoja kilpailuttaa palvelut, kuten neuvottelumenettelyn, mutta avointa kilpailumenettelyä kuitenkin suositellaan ja painotetaan hankintalaissa. On hyvinkin kohtuullista arvioida, että suomalaista sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmää on kehitetty markkinaystäväisemmäksi kuin esimerkiksi EU edellyttää. Vapaan kilpailun edistäminen on ollut asialistalla sosiaalipoliittisten kysymysten edellä.

Sosiaalipalvelu- ja paikallishallintoreformit ovat johtaneet erilaisten, julkisesti säänneltyjen markkinoiden syntymiseen ja erilaisten toimijoiden osallistumiseen markkinoille. 1990-luvun alkuun asti voittoa tavoittelevia, sosiaalipalveluita tuottavia yrityksiä oli Suomessa erittäin vähän. Vuonna 1990 yksityisen, voittoa tavoittelevan sektorin osuus työvoimasta sosiaalipalveluissa oli 0,5 ja 2010-luvulle tultaessa lähes 15 prosenttia. Sosiaalipalvelumarkkinoita ei käytännössä katsoen ollut olemassa 1990-luvun alussa, koska hyvinvointivaltion laajenemisen seurauksena valtio ja kunnat vastasivat sosiaalipalvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta. Tämä perustui ajatukseen alueellisesta tasavertaisuudesta kansalaisten välillä samoin kuin siihen, että julkiset palvelut arvioitiin muutama vuosikymmen sitten ehdottomasti edullisemmaksi kuin yksityiset palvelut. Sittemmin julkista sektoria on alettu syyttää tehottomaksi ja kalliiksi, vaikka evidenssiä tästä ei ole (esim. Petersen & Hjelmar 2014).

Julkinen sektori ja etenkin kunnat ovat aktiivisesti valinnoillaan luoneet Suomeen sosiaali- ja terveyspalvelumarkkinoita 1990-luvulta lähtien. Sosiaalipalveluiden markkinoistuminen on liittynyt kiinteästi palveluiden ulkoistamiseen kilpailuttamalla. Kilpailuttamisprosessit ovat melko raskaita ja kalliita, ja niissä osapuolina toimivat kunta palveluiden hankkijana ja palveluntuottajat palveluntarjoajina. Kil-

pailuttamisprosessit ovat suosineet suuria yrityksiä, joilla on resursseja ja osaamista hankintakilpailutuksiin. Tultaessa 2010-luvulle on kasvavasti korostettu myös vapaan valinnan malleja ja asiakaskeskeisyyttä. Palvelusetelimalli on levinnyt nopeasti osaksi suomalaisten kuntien palvelujärjestelmää. Kattavaa tutkimusta palvelusetelin käytöstä ei ole tehty, mutta sen käyttö esimerkiksi vanhuspalveluissa ja valikoiduissa terveydenhuollon toimenpiteissä on yleistä lähes koko maassa.

Markkinoistumispolut ovat johtaneet erilaisten alueellisten sosiaalipalvelumarkkinoiden kehitykseen. Markkinatoimijoiden kirjo on laaja. Yhden hengen yritykset eivät ole harvinaisia esimerkiksi tuki- ja kotipalveluissa. Sosiaalipalveluita tuottavat pienyrittäjät tekevät epäilemättä pitkää työpäivää ja ovat usein erittäin riippuvaisia kunnista palvelujen ostajina (Hasanen 2013). Pienyrittäjien vastakohtana palveluita tuottavat kansalliset ja kansainväliset suuryritykset, joiden toiminta on hyvin erilaista paikallisiin yrittäjiin verrattuna.

Kenen tilille veroeurot päätyvät?

Kansalliset ja kansainväliset yritykset ovat tulleet pysyvästi osaksi suomalaista hyvinvointipalvelujärjestelmää. Julkisesti luodut palvelumarkkinat, etenkin asumispalvelumarkkinat, ovat olleet houkuttelevia voittoa tavoitteleville yrityksille. Palvelumarkkinat keskittyvät kasvavassa määrin kansainvälisille, suurille yrityksille (Lith 2013). Kansainväliset yritykset ovat yleensä vielä suurempien kansainvälisten sijoitusyhtiöiden omistuksessa. Niiden ainoa tavoite on tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen. Kansainvälisten yritysten omistajuuskuviot ovat usein hyvin monimutkaisia ja vaikeasti jäljitettävissä. Kyseisillä yrityksillä on usein paljon tytäryhtiöitä ja toimintaa eri nimillä eri maissa, joten niiden kirjanpidon seuraaminen, voittojen ja tappioiden kirjaaminen sekä verosuunnittelun selvittäminen on usein mahdotonta. Suurten yritysten toimintastrategiaan kuuluu lisäksi olennaisena osana pienempien yritysten ostaminen.

Palvelumarkkinoilla toimivat myös kolmannen sektorin järjestöt ja yhdistykset ja näistä lähtöisin olevat yhtiöitetty yritysryhmät. Järjestötoimijat ovat usein pakotettuja yhtiöittämiseen toimiakseen palveluntuottajina sosiaali- ja terveystalouselämämarkkinoilla, koska Suomessa palveluiden järjestämisen tavoitteena on kilpailuneutraaliteetin eli ”reilun kilpailun” toteutuminen. Usein voittoja tavoittelemattomat yhdistykset tai järjestöt kuitenkin omistavat nämä yritykset ja vaikuttavat niiden toiminnan periaatteisiin. Markkinoilla toimii myös jonkin verran erilaisia sosiaalisia tai yhteiskunnallisia yrityksiä, joiden toimintaa säätelevät yritysten taustalla vaikuttavat ideologiset toimintaperiaatteet tai yhteiskunnalliset säädökset kyseisen nimikkeen saavuttamiseksi (Toikko 2012, 98–100).

Miksi meillä on julkiset markkinat?

Hyvinvointivaltion markkinoistumisen tausta on eittämättä uusliberalistisessa talouspolitiikassa. Uusliberalismi korostaa vapaita ja sääntelemättömiä markkinoita. Uusliberalistisen talouspolitiikan vaikutukset ovat havaittavissa useissa markkinoistumista edistävässä uudistuksissa. Esimerkiksi uusi julkisjohtamisoppi, joka korostaa yritysten toimintatapojen siirtämistä julkiseen hallintoon, edustaa uusliberalistista suuntausta. Uuden julkisjohtamisen hengessä julkista hallintoa on uudistettu hyödyntämällä markkinoiden toimintaperiaatteita, joilla uskotaan saavutettavan tehokkaampi ja taloudellisempi julkinen sektori. Sosiaali- ja terveystalouselämämarkkinoiden syntymistä voidaan pitää myös tietoisien poliittisten päätösten seurauksena (Gingrich 2011). Markkinoistumista on edistetty poliittisilla päätöksillä, jotka olisivat voineet olla erilaisia ja jotka voivat olla erilaisia tulevaisuudessa.

Vastausta siihen, miksi 25 vuotta sitten suomalainen hyvinvointivaltio ei tuntenut yksityisiä sosiaalipalvelumarkkinoita, ja miksi nyt suomalaiset vanhuksat ja sijoitetut lapset ovat monikansallisten yritysten palveluiden asiakkaita, on vaikea määrittellä yksiselitteisesti. Kuitenkin tämä muutos on seurausta poliittisista päätöksistä, jotka

eivät ole olleet mitenkään vääjäämättömiä. Pohjoismaita vertaamalla huomaamme jo selviä eroja markkinoille annettussa roolissa. Suomen ja Ruotsin sosiaalipalveluissa voitontavoittelu on huomattavasti yleisempää ja laajemmalle levinnyttä kuin Tanskassa ja Norjassa (Meagher & Szebehely 2013). Näissä maissa markkinoiden moraaliset rajat on määritelty toisin. Esimerkiksi Norjassa ammattiyhdistysliikkeellä on ollut suuri merkitys markkinoistumisen vastustamisessa (Vabø ym. 2013).

Suomalainen julkinen palvelujärjestelmä on nyt jo riippuvainen kansainvälisten yritysten tuottamista palveluista. Ilman voittoa tavoittelevia yrityksiä hyvinvointivaltio ei enää pystyisi tuottamaan kansalaisilleen nykyisiä sosiaali- ja terveyspalveluita. Muutos on risti-riidassa pohjoismaisen hyvinvointivaltion periaatteiden kanssa. Keskustelua pitäisi käydä enemmän markkinoiden ja julkisen sektorin sekä markkinoiden ja palvelun käyttäjien välisestä riippuvuudesta. Mitä tapahtuu, jos julkiselle sektorille palveluita tuottavat yritykset hakeutuvat konkurssiin? Johtaako markkinoiden keskittyminen suurille yrityksille rajuun julkisten kustannusten kasvuun? Miten voittoa tavoittelevat yritykset pystyvät tuottamaan voittoa ja tuottamaan palvelut halvemmalla kuin muut palveluntuottajat? Polkevatko ne työntekijän oikeuksia? Mitä työntekijöille ja asiakassuhteille tapahtuu, kun palveluntuottaja vaihtuu?

Yhteiskunnallista keskustelua pitäisi käydä enemmän siitä, että sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamista määrittelee enenevästi voiton tavoittelu. Siitä, että kansalaisten välinen eriarvoisuus kasvaa yksityisten vakuutusten ja palvelusetelimallien seurauksena, koska palvelun käyttäjien oman rahan merkitys palveluissa lisääntyy. Siitä, että alueellinen eriarvoisuus lisääntyy, kun palvelutarjonta eriytyy paitsi kaupunkien ja maaseudun, myös Etelä- ja Pohjois-Suomen välillä.

Julkisten palvelujen ulkoistamisen myötä myös yksityisten toimijoiden sääntelyn tarve kasvaa. Tutkimukset osoittavat, että yksityiskohtainen ja tarkka palvelujen sääntely heikentää niiden laatua, mutta julkisen sektorin tilaamia palveluja ei voi jättää valvomattakaan. Tilaaja–tuottaja-mallien kaltaiset rakenteet ovat itse asiassa tuottaneet

byrokrattisia prosesseja, jotka etäännyvät palvelun tarkoituksesta ja saajasta. Palveluiden sijaan on tuotettu uusia hankintatapoja sekä kilpailuttamiskäytäntöjä, ja käytännössä on onnistuttu lisäämään näennäystävä määrä paperityötä kuten kirjaamista, laskutusta ja raportointia.

Sosiaalipolitiikan tehtävän uudelleen löytäminen

Sosiaalipolitiikan keskeinen tehtävä on vastata kysymykseen siitä, mihin hyvinvointivaltiossa vedetään raja markkinoiden ja yhteisen, julkisen hyvän välille. Nyt julkista rahaa käytetään yhä enemmän sellaisiin hankintoihin, joiden seurauksena yhteinen varallisuus siirtyy kansainvälisten sijoitusyhtiöiden tileille (Lith 2013). Jos 30 vuotta sitten yksityinen, voittoa tavoitteleva toiminta oli kummajainen hyvinvointivaltion keskeisissä palveluissa, niin onko 30 vuoden päästä olemassa enää julkisia hyödykkeitä?

Määrittelemällä hinta palveluille tuotteina ja vapauttamalla ne ostamisen ja myymisen maailmaan muuttaa julkisia palveluja ja ihmisten suhtautumista niihin. Kansalaisten hyvinvointia turvaavista julkishyödykkeistä eli sosiaali- ja terveystalvveluista tulee tuotteita. Markkinat eivät pelkäästään allokoii hyödykkeitä, vaan ne myös muokkaavat kansalaisten, työntekijöiden ja päättäjien asenteita palveluista (Sandel 2012). Kun tuotteistamme ja hinnoittelemme vanhuksen ulkoilutuksen, asenteemme ja arvostuksemme ulkoilutusta kohtaan muuttuu. Ulkoilutuksen arvo on voinut perustua siihen, että jokaisella ihmisellä on oikeus nauttia ulkoilmasta ja luonnosta ja että on yhteiskunnan tai kanssaihminen velvollisuus huolehtia tämän oikeuden toteutumisesta.

Kun ulkoilutuksesta tulee tuote, jonka julkinen sektori, vanhus itse tai vanhuksen omaiset ostavat yritykseltä, joudumme määrittelemään tuolle oikeudelle ja velvollisuudelle hinnan. Oikeuksien tuotteistamisen seurauksena olemme pakotettuja kysymään itseltämme, miten näitä tuotteita voi ryhtyä myymään ja ostamaan, ja miten niille määrätään hinta. Jos emme määrittele vanhuksen ulkoilulle hintaa, ymmärryksem-

me näistä palveluista ja oikeutuksemme niille on erilainen. Mietimme ehkä, tarvitseeko vanhus ulkoilua ja miten järjestämme sille aikaa. Palvelujen tuotteistamista perustellaan usein sillä, että tulemme tietoisiksi palveluiden ”todellisista” kuluista. Samalla ”todelliset” eli välittömät taloudelliset kulut tullaan priorisoineeksi ja inhimilliset, sosiaaliset sekä pitkän aikavälin kulut unohtuvat tai menettävät merkitystään.

Hyvinvointivaltion markkinoistuminen on osoitus markkinoiden moraalisten rajojen venymisestä. Yhteiskunnan tulee määritellä uudelleen, kuinka laajasti markkinoita voidaan käyttää yhteisen hyvinvoinnin turvaamiseen kansalaisille. Kuten totesin, hyvinvointivaltio on pyrkinyt turvaamaan kansalaisia juuri markkinoiden epävarmuuksilta. Niin kauan kuin hyvinvointivaltion tavoitteena on kansalaisten hyvän ja tasa-arvoisen elämän turvaaminen, myös yhteisen rahan käyttäminen näihin tavoitteisiin on oikeutettua. Jos sosiaalipolitiikan tavoitteeksi asetetaan yritysten voiton tavoittelun mahdollistaminen ja tukeminen, yhteisesti kerättyjen verorahojen merkitys muuttuu ja niiden legitimitteetti horjuu. Pitäisikö voiton tavoittelu ja rahan merkitys määritellä sosiaalipoliittisessa kirjanpidossa eri tavalla kuin yritysten kirjanpidossa? Voisiko voittoa olla vanhusten hoivakodista iltavuoron jälkeen kotiin lähtevä työntekijä, joka voi ajatella, että kaikki hänen hoivaamansa vanhuksat jäivät puhtaina ja kuivina nukkumaan ja odottamaan aamua? Voisiko voiton tavoittelu sosiaalipolitiikassa tarkoittaa pienempää määrää sijoituslapsia laitoksissa verrattuna siihen, että jokaiselle sijoituslapselle on laskettavissa taloudellinen voitto yrityksen kilpailuttamisasiakirjoissa ja tilinpidossa? Voitaishiinko voiton edellytykseksi asettaa myös se, että kaikki julkista rahaa käyttävät toimijat työllistäisivät samalla osatyökykyisiä, pitkään työttömänä olleita tai muiden eri vähemmistöjen edustajia osana palvelujärjestelmäänsä?

Julkisesti järjestetyn ja tuotetun sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän perustelu ja oikeutus eivät ole muuttuneet, vaikka markkinat ovat tulleet osaksi hyvinvointivaltion palvelujärjestelmää. En pyri tällä kirjoituksella pyyhkimään yrityksiä pois sosiaalipolitiikan kentältä, vaan tarkoitukseni on herättää ajattelemaan, mitä markkinoistumisen seuraukset ovat ja voivat tulevaisuudessa olla. Jos julkista palvelujär-

jestelmää halutaan poliittisten päätösten seurauksena markkinoistaa, niin muutoksen pitää olla hallittu ja suunniteltu, sekä sen seurausten pitää olla avoimesti kansalaisten tiedossa. Lopulta saavun samaan kysymykseen, jonka esitin kirjoituksen alussa: tuleeko mitä tahansa voida ostaa ja myydä?

Lähteet

- Aamulehti. 2.8.2012. <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/alkoholistit-koontuvat-nyt-keskustorilla-taalla-on-mukava-ottaa-ryyppyja/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 2.8.2012. Tunnettu lääkäri kohauttaa: Juopot ”ihmisroskat” vietävä keskustasta saarelle! <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/professori-kohauttaa-ihmisroskat-siivottava-keskustasta-saarelle/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 21.8.2014. <http://moro.aamulehti.fi/2014/08/21/lisaa-siivous-ta-ja-poliisikaynteja-kivipenkki-saa-lahtea-nain-pormestari-vastaa-keskustori-palautteeseen/> Luettu 17.6.2015.
- Alanen, Leena. 2009. ”Johdatus lapsuudentutkimukseen.” Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*, toim. Alanen, Leena & Kirsti Karila. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alasuutari, Maarit & Kirsti Karila & Kirsi Alila & Mervi Eskelinen. 2014. *Vaikuta varhaiskasvatukseen. Lasten ja vanhempien kuuleminen osana varhaiskasvatuksen lainsäädäntöprosessia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:13. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr13.pdf?lang=en> Luettu 18.4.2016.
- Allard, Erik & Yrjö Littunen. 1964. *Sosiologia*. Porvoo: WSOY
- Andersson, Jan Otto. 2012. ”Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdistelmä.” Teoksessa *Perustulon aika*, toim. Perkiö, Johanna & Kaisu Suopanki. Helsinki: Into, 91–100.
- Anttiroiko, Ari-Veikko & Arto Haveri & Veli Karhu & Aimo Ryyänen & Pentti Siitonen (toim.). 2007. *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet*. Tampere: Tampere University Press. <http://urly.fi/uos> Luettu 27.5.2014.
- Anttonen, Anneli. 2002. ”Universalism and social policy: a nordic-feminist revaluation.” *NORA* Vol. 10. No. 2., 71–80.
- Anttonen, Anneli & Lea Henriksson & Ritva Nätkin. 1994. *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson & Jorma Sipilä. 2012. ”Universalism and the challenge of diversity.” Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 1–15.
- Anttonen, Anneli & Gabrielle Meagher. 2013. ”Mapping marketisation: concepts and goals.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebhely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 13–22

- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2010. ”Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa”. *Janus* Vol. 18. No. 2., 104–120.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 1992. ”Julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen sosiaalipolitiikassa – sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. WSOY, Helsinki, 435–462.
- Atkinson, Anton. 2015. *Inequality – What Can Be Done?* N.Y., Harvard University Press.
- Baumrind, Diana. 1988. ”Raising competent children.” Teoksessa *Child development today and tomorrow*, toim. Damon, William. San Fransisco: Jossey, 349–378
- Birnbaum, Simon. 2012. *Basic Income Reconsidered. Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. New York: Palgrave MacMillan.
- Doyal, Len & Ian Gough. 1991. *A theory of human need*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Eduskunnan tarkistusvaliokunta. 2013. *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkistusvaliokunnan julkaisu 1/2013.
- Eriksson, Lars. (toim.). 1967. *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1985. *Politics against markets: the social democratic road to power*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 2002. ”A Child-Centred Social Investment Strategy.” Teoksessa *Why We Need a New Welfare State*, toim. Esping-Andersen, Gøsta. Oxford: Oxford University Press.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.). 2003. *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus
- Gingrich, Jane. 2011. *Making Markets in the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gun, Olle & Thomas Larsson. 16.11.2011. Ny skandal på Carema-boe. SVT Nyheter. <http://www.svt.se/nyheter/sverige/ny-skandal-pa-carema-boe> Luettu 1.10.2014.
- Harjula, Minna 2015. *Hoitoonpääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere: Tampere university press.
- Harrikari, Timo. 2014. ”Nuorisotakuu sukupolvipoliittisena hallintana — hiljaisia reunaehtoja.” Teoksessa *Nuorisotakuun arki ja politiikka*, toim. Gretschel, Anu & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää. Nuorisotakuun arki ja politiikka.
- Hasanen, Kirsi. 2013. *Narrating care and entrepreneurship*. Tampere: Tampere University Press.

- Heimo, Lauri. 2014. *The ideal of conditional cash transfers*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö. Helsingin Sanomat. 5.6.2014. Helsingissä yhä vähemmän katupenkkejä – iäkkäät eivät pääse levähtämään. <http://www.hs.fi/kaupunki/a1401859050995> Luettu 18.5.2016.
- Helsingin Sanomat. 4.3.2012. Myös Räsänen vastustaa lasten kotihoidon tuen leikkaamista. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305556936107> Luettu 18.4.2016.
- Helsingin Sanomat. 15.8.2013. Olof Palmén poika uskoo hyvinvointivaltioon. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1376457020811> Luettu 20.4.2016.
- Hiilamo, Heikki. 2014. ”Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?” *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 79. No.1., 82–86.
- Hirvilampi, Tuuli. 2015. *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136, Kela. Helsinki: KELA.
- Hirvilampi, Tuuli & Senja Laakso & Michael Lettenmeier. 2014. *Kohtuuden rajat Yksinasuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaallinen jalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hoikkala, Tommi. 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuisuutuksen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hylland-Eriksen, Thomas. 2002. *Hetken tyrannia*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Häikiö, Liisa. 2014. ”Institutionalization of sustainable development in decision-making and everyday life practices: A critical view on the Finnish case.” *Sustainability* Vol. 6 No. 9., 5639–5654.
- Iltta-Sanomat. 21.3.2012. Keltinkangas-Järvinen. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000487997.html> Luettu 20.4.2016.
- Isola, Anna-Maria. 2012. ”Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa.” *Janus* Vol. 20. No. 3., 334–352.
- Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen. 1994. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jenks, Chris. 1996. ”The Post-modern Child”. Teoksessa *Children in Families: Research and Policy*, toim. Brannen, Julia & Margaret O’Brien. London: Falmer, 13–25.
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija. 2009. ”Perustulo – kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion.” Teoksessa *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, toim. Kananen Johannes ja Juho Saari. Helsinki: Minerva, 261–290.
- Juvén, Sonja. 2014. *Nollatyösopimuksella työskentelyyn liittyvä epävarmuus kaupan alan työntekijöiden kokemana*. Sosiaalipolitiikan kandidaatin-tutkielma, YKY, Tampereen yliopisto.

- Kaltiala-Heino, Riittakerthu & Sari Fröjd. 2008. ”Nuoruusikäisen itsemäärääminen ja pakolla auttaminen.” Teoksessa *Tutkijapuheenvuoroja terveydenhuollosta*, toim. Ashorn Ulla & Juhani Lehto. Helsinki: Stakes.
- Kansallinen omaishoidon tuen kehittämisohjelma. 2014. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 2. Helsinki: STM. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1877786 Luettu 3.6.2014.
- Karsio, Olli & Anneli Anttonen. 2013. “Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 85–125.
- Kekkonen, Urho. 1952. *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava
- Kettunen, Pauli & Klaus Petersen (toim.). 2011. *Beyond welfare state models: Transnational historical perspectives on social policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Keynes, John Maynard. 1951. *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Suom. Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen (alkup. 1936). Porvoo: WSOY
- Koistinen, Pertti. 2014. *Työ, Työvoima ja Poliitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kopomaa, Timo. 2014. Kaikenikäisille sopivan kaupunkipuiston luominen vaikeaa – kuka ottaa penkit käyttöönsä? http://yle.fi/uutiset/tutkija_kai-kenikaaisille_sopivan_kaupunkipuiston_luominen_vaikeaa_kuka_ot-taa_penkit_kayttoonsa/7601803 Luettu 20.4.2016.
- Koskela, Hille. 2009. Pelkokierre. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusi, Pekka. 1961. *60-luvun sosiaalipoliitiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kvist, Ojn & Johan Fritzell & Bjørn Hvinden & Olli Kangas (toim.). 2012. *Changing social equality: The nordic welfare model in the 21st century*. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Helsinki: STM & Kuntaliitto. http://www.stm.fi/c/document_library/get_Bristol_Policy
- Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937> Luettu 20.4.2016.
- Lane, Jan-Erik. 2000. *The public sector. Concepts, models and approaches*. London: Sage Publications
- Latour, Bruno. 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino
- Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lister, Ruth. 2003. ”Investing in the Citizen-Workers of the Future: Transformations in Citizenship and the State under New Labour.” *Social Policy and Administration* Vol. 37., 427–443.
- Lith, Pekka. 2013. *Vanhusten ja erityisryhmien yksityisen palveluasumisen kilpailutilanne*. TEM raportteja 9/2013. <http://www.tem.fi/files/35708/>

- TEMrap_9_2013.pdf Luettu 18.4.2016. Lähde, Ville. 2013. *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: niin & näin.
- Mankiw, Gregory & Mark Taylor. 2008. *Macroeconomics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mattila, Yrjö & Tiina Kakriainen. 2014. ”Kunnan työntekijät arvioimassa omaishoitoa – kuntien omaishoidon työntekijöiden näkemyksiä omaishoitajärjestelmän toimivuudesta aja kehittämistarpeista.” Teoksessa *Rakas mutta raskas työ. Kelan omaishoitohankkeen ensimmäisiä tuloksia*, toim. Tillmann Päivi & Laura Kalliomaa-Puha & Hennamari Mikkola. Työpapereita 69/2014. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144109/Tyopapereita69.pdf?sequence=1> Luettu 29.3.2016]
- Meagher, Gabrielle & Marta Szebehely (toim.). 2013. *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University.
- Miettinen, Anneli. 2012. *Perhevapaakäytännöt Suomessa ja Euroopassa 2012*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2012 (1). Helsinki: Väestöliitto.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti. 2012. *Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Morgan, David. 2009. *Acquaintances: the space between intimates and strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Myrskylä, Pekka. 2011. *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Nenonen, Marko. 2006. *Lapulinjalla. Työttömät pakkotöissä 1948–1971*. Jyväskylä: Atena.
- OECD. 2008. *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/growing-unequal_9789264044197-en#page1 Luettu 18.4.2016.
- OECD. 2010. *Economic survey of Finland, 2010. Policy Brief*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-finland-2010_eco_surveys-fin-2010-en Luettu 14.11.2013.
- Omaishoidon tuki. Opas kuntien päättäjille. 2006. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppaita 2005:30. Helsinki: STM. <http://urly.fi/uou> Luettu 3.6.2014.
- Paavonen, Tapani & Olli Kangas. 2006. *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Panitch, Leo & Gregory Albo & Vivek Chibber (toim.). 2011. *The crisis and the left*. Lontoo: Merlin Press.
- Perttula, Rauno. 2015. *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Perälä, Jussi. 2014. Huumeiden sekakäyttäjien arkeen kuuluu ”säättäminen” https://blogi.thl.fi/web/poreilua/etusivu/-/blogs/huumeiden-sekakayttajien-arkeen-kuuluu-saataminen?p_p_auth=LDubhn7o Luettu 17.6.2015.
- Petersen, Ole Helby & Ulf Hjelmar. 2014. ”Marketization of welfare services in Scandinavia: A review of Swedish and Danish experiences.” *Scandinavian Journal of Public Administration* Vol. 17. No. 4., 3–20.
- Petrell, Tuija. 2013. ”Keskustorin ihmisroskat: järjestyshäiriöt ja asunnotomien kategorisointi tamperelaisessa lehdistössä.” *Alusta! 24.9.2013*. <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2013/09/24/keskustorin-ihmisroskat.html>
- STM: Potilasdirektiivi (Rajat ylittävä terveydenhuolto), Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Rajanti, Taina. 1999. *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ratkaisujen Suomi. 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 Luettu 29.3.2016.
- Rifkin, Jeremy. 2014. *The Zero Marginal Cost Society. The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström & Matti Tuomala. 2010. *Trends in top income shares in Finland 1966-2007*. VATT-tutkimuksia 157. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Riihinen, Olavi (toim.). 1992a. *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY.
- Riihinen, Olavi. 1992b. ”Näkökulmia tulevaisuuteen.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 603-638.
- Roos, J.P. 1992. ”Keskiluokka ja hyvinvointivaltio: uusi hyvinvointisopimus?” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 321-338.
- Ruckenstein, Minna. 2013. *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus
- Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS.
- Sandberg, Otso. 2015. *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sandel, Michael. 2012. *What money can't buy: the moral limits of markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Satka, Mirja & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.). 2011. *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino

- Seymour, Richard. 2014. *Against austerity – How can we fix the crisis, they made*. London: Pluto press.
- Sipilä, Jorma & Eva Österbacka. 2013. *Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus*. Valtionvarainministeriö: Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Snow, Robert & Dennis Brisset. 1986. "Pauses: "Explorations in social rhythm."" *Symbolic Interaction*. Vol. 9 No. 1, 1–18.
- Sotkanet. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Helsinki: THL. Sotkanet.fi Luettu 12.4.2016
- Standing, Guy. 2016. Luento KELA:n perustuloseminaarissa. <https://www.youtube.com/watch?v=tp8vd0g0FQg> Luettu 20.4.2016.
- Standing, Guy. 2009. *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Stefánsson, Kolbeinn. 2012. "What is in a word? Universalism, ideology and practice." Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen, Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 42–68.
- STM ja Kuntaliitto. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/laatusuositus/Documents/01_Laatusuositus_hyv%C3%A4n_ik%C3%A4%C3%A4ntymisen_turvaamiseksi_ja_palvelujen_parantamiseksi_2013.pdf Luettu 18.4.2016.
- STM: Potilasdirektiivi. Rajat ylittävä terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Strandell, Harriet. 2012. "Policies of Early Childhood Education and Care. Partnership and individualization." Teoksessa *The modern child and the Flexible Labour Market*, toim. Anne Trine Kjørholt & Jens Qvortrup. Houndmills: PalgraveMacmillan, 222–240.
- Streeck, Wolfgang. 2012. Wolfgang Streeck – Germany. *European Societies*. Vol. 14. No. 1., 137—139.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjaon kokonaistilasto. <http://www.stat.fi/til/tjkt/> Luettu 18.4.2016.
- Suopajarvi, Tiina. 2014. "Kävelyssä rakentuva paikka. Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä." *Sosiologia* Vol. 51 No. 4.
- Tampereen kokoomuksen kuntavaaliohjelma (2012) <http://tamperelainenkokoomus-fi-bin.directo.fi/@Bin/a0e8ea9b7aa53a2314989f6bfd6c3a90/1461664381/application/pdf/413820/KTAKunnallisvaaliohjelma040912.pdf> [viitattu 26.4.2016]
- Taimio, Heikki (toim.). 2007. *Talouksavun bedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?* Helsinki: Työväen sivistysliitto.

- Therborn, Göran. 1995. *European modernity and beyond. The trajectory of european societies 1945–2000*. London: Sage publications.
- Tiainen, Pekka. 2015. Helsingin Sanomat. 7.9.2015. Vieraskynä: Palkkatuen lisääminen tepsii pitkäaikaistyöttömyyteen. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1441508992821> Luettu 18.4.2016.
- Titmuss, Richard. 1963. *Essays on 'The welfare state'*. (second edition). London: Unwin university books.
- TEM. 2016. Työttömyysturvalla töihin tai yrittäjäksi. Tiedotteet: Työ. http://www.tem.fi/tyo/tiedotteet_tyoy?89506_m=120325 Luettu 18.4.2016.
- Toikko, Timo. 2012. *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampere University Press.
- Vabø, Mia & Karen Christensen & Frode Fadnes Jacobsen & Håkan Dalby Trætterberg. 2013. "Marketisation in Norwegian eldercare: preconditions, trends and resistance." Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Gabrielle Meagher & Marta Zebehely. Stockholm: Stockholm Studies in Social Work 30, Stockholm University, 163–202.
- Valkama, Katja & Ulla Isosaari. 2011. "Intangible labour – Informal caregivers as a hidden resource of social and health care services. The Finnish support for informal care." *Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisu 2/2011*, 190–200. Tampereen yliopisto. Työelämän tutkimuskeskus.
- Valokivi, Heli & Minna Zechner. 2009. "Ristiriitainen omaishoiva – läheisen auttamisesta kunnan palveluksi." Teoksessa *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*, toim. Anttonen Anneli & Heli Valokivi & Minna Zechner.
- Van Parijs, Philippe. 1995. *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Claron Press.
- Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 28.12.2012/980
- Waris, Heikki. 1962. *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Porvoo: WSOY
- Vehviläinen, M, Toivo, M, Häikiö, L, Marjeta, A-L, Åkerman, M, Uotinen, J & Peltola, T: Ilmastonmuutos ja ympäristö elämässäni -kirjoituskilpailu 2010-2011 [elektroninen aineisto]. FSD2759, versio 1.0 (2012-07-05). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto [tuotaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2012.
- Vuori, Jaana & Ritva Nätkin (toim.). 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Wyness, Michael. 2006. *Childhood and Society. An Introduction to the Sociology of Childhood*. New York: Palgrave macmillan.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. https://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Zelizer, Viviana. 1985. *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.